

Colloquium 1(49)/2023
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/08coll2023>

OPOWIEDZ MI SWOJĄ HISTORIĘ – NARRACJE SPRAWCÓW CZYNÓW KAZIRODCZYCH PRÓBA ZROZUMIENIA ZACHOWAŃ PRZESTĘPCZYCH

**Tell me your story – Narratives of perpetrators of incest acts
in an attempt to understand criminal behaviour**

Beata Pastwa-Wojciechowska*
Instytut Psychologii
Uniwersytet Gdański
beata.pastwa-wojciechowska@ug.edu.pl
ORCID 0000-0002-0561-6125

Joanna Główniczewska
Instytut Psychologii
Uniwersytet Gdański
joanna.glowniczewska@ug.edu.pl
ORCID 0000-0002-9101-0380

Karolina Magierek
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
karolina.magierek@gmail.com
ORCID 0000-0002-9178-7819

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę przeanalizowania narracji sprawców czynów kazirodczych, określenia jakie nadają znaczenia zdarzeniom życiowym i relacjom międzyludzkim, a w szczególności, jak postrzegają oni swoją rodzinę, zarówno generacyjną, jak i prokreacyjną. Sposób, w jaki sprawcy przedstawiają siebie i swoje ofiary oraz ich osobista interpretacja zdarzeń życiowych mogą posłużyć jako metoda wspomagająca proces diagnostyczny i psychoterapeutyczny. Spośród wypowiedzi badanych przeanalizowano wspólne cechy tych opowieści w zakresie dominujących tematów, takich jak postrzeganie siebie, rodziny pochodzenia, rodziny prokreacyjnej, a także jakie historie i opowieści tworzą na temat ofiary i kobiety. Analizując treść narracji, zwrócono uwagę, że żaden z badanych sprawców nie przyznaje się do winy, nie wykazuje chęci do naprawy swoich czynów. Często są to historie wieloletniej przemocy seksualnej wobec córek, przemocy fizycznej i psychicznej, uzależnień, braku przestrzegania granic i nierównowagi sił rodzinnych.

Słowa kluczowe: historia życia, tożsamość narracyjna, zachowania przestępcze.

Abstract

The paper hereby is an attempt to analyse the narration presented by perpetrators of incest acts and to state what meaning they give to the events in life and the meaning they give to interpersonal relationships, in particular – how they perceive their own family, both in generational and procreative terms. The way they present themselves and their preys, their personal interpretation of life events can be useful as

* Autor korespondujący.

a method supporting the processes of diagnosis and psychotherapy. Out of the statements made by the examined, the common features of the presented stories were analysed in terms of dominating topics, such as: self-perception, generational family, procreational family, as well as the tales they create on the subject of a prey and a woman. In the analysis it was exposed that none of the perpetrators admits his guilt nor do they present the will to right their wrongs. It is very often that the stories concern sexual offence towards daughters lasting for years, both physical and psychological, the history of addictions, the lack of perceiving borders and unbalanced family powers.

Keywords: life story, narrative identity, criminal acts.

Wprowadzenie

Kazirodztwo stanowi przestępstwo, które z jednej strony owiane jest pewną tajemnicą, albowiem rozgrywa się w zamkniętym środowisku rodziny, z drugiej zaś w wymiarze społecznym niesie z sobą skrajnie negatywne oceny. Paradoks polega na tym, że rodzina postrzegana jest jako zamknięty system, do którego inni nie powinni się wtrącać, co niestety sprzyja chronieniu i tabuizowaniu kazirodztwa (Beisert, 2004). Należy zdać sobie sprawę, że przestępstwo kazirodztwa pozostaje w obszarze zainteresowania różnych dyscyplin naukowych, w szczególności zarówno nauk społecznych, jak np. psychologia, prawo, socjologia, oraz nauk medycznych, np. psychiatria czy seksuologia. Tym samym pojęcie kazirodztwo stanowi złożony, interdyscyplinarny konstrukt, który analizowany jest w różnych obszarach, a prowadzone analizy zawierają wspólne, jak też rozłączne cele. Ponieważ w niniejszej pracy skupiamy się na kazirodztwie w ujęciu psychologicznym, dlatego też interesujące stają się dla nas wątki zmierzające do poznania czynników i mechanizmów doprowadzających do rozwoju kazirodztwa w systemie rodzinnym (Beisert, 2004; Grott, 2009). W związku z powyższym kluczowe wydają się rozważania skupione wokół teorii systemowych wyjaśniających genezę i rozwój kazirodztwa w uwarunkowaniach rodzinnych. Zaletą tego modelu jest fakt, iż nie ogranicza on źródeł bardzo skomplikowanego zjawiska, jakim jest kazirodztwo, zwracając uwagę na różnorakie czynniki ryzyka. Uświadamia nam, iż w każdym indywidualnym wypadku do rozwoju kazirodztwa doprowadzić może splot różnorodnych przyczyn, zatem rodziny objęte tabu kazirodztwa nie są jednorodne (Fraenkel, 2019).

Kazirodztwo w ujęciu systemowym

Zgodnie z klasycznym podejściem systemowym, objaw (problem) jednego członka rodziny ma na celu utrzymanie równowagi całego systemu i może świadczyć o potrzebie zmiany w rodzinie (Chrzastowski, 2014), a w centralnym miejscu stawia konflikty małżeńskie, związane z niezaspokojeniem potrzeb emocjonalnych i seksualnych (Beisert, 2004). Przykładowo w badaniu Abu Bakr (2013) stwierdzono, że wykorzystywanie seksualne dziecka stanowiło swojego rodzaju rozładowanie napięcia emocjonalnego sprawy, które miało na celu podtrzymywanie nieudanego małżeństwa. Niejednokrot-

nie sprawcy czynów kazirodczych wykorzystują swoją pozycję w rodzinie, więź uczuciową z dzieckiem oraz możliwość sprawowania nad nim władzy w celu realizacji własnych potrzeb (Slavič, 2020). Kazirodztwo może przybierać różne formy oraz obejmować kilka różnych relacji oraz wiąże się z licznymi niepokojącymi następstwami, które wpływają na całość życia dziecka (Carter, 2019).

Rodziny, w których dochodzi do wykorzystywania seksualnego dzieci, mogą różnić się między sobą dynamiką, niemniej zwraca się uwagę na występowanie pewnych czynników ryzyka mogących zwiększać prawdopodobieństwo wystąpienia kazirodztwa w rodzinie. Do czynników tych należą izolacja społeczna rodziny, funkcjonowanie rodziny w środowisku akceptującym dominację mężczyzn nad kobietami i dziećmi, a także sztywne role seksualne w rodzinie czy też seksualizacja interakcji pomiędzy członkami systemu rodzinnego. Kolejnym elementem jest nieelastyczność systemu rodzinnego i brak akceptacji zmian, co może przyczyniać się do wzmacniania problemu kazirodztwa w rodzinie. Innymi czynnikami ryzyka jest pozycja ojca i matki w rodzinie. W rodzinach, w których dochodzi do wykorzystywania seksualnego dzieci, częściej ojciec prezentuje niską kontrolę nad impulsami oraz przeświadczenie o możliwości kontroli pozostałych członków rodziny, natomiast matka częściej przejawia osobowość bierno-zależną, dbając w pierwszej kolejności o swoje potrzeby i bezpieczeństwo, które osiąga dzięki zaspokajaniu potrzeb męża. Ostatnim czynnikiem ryzyka są traumatyczne doświadczenia rodziców z okresu dzieciństwa. Tak więc w rodzinach, w których dochodzi do wykorzystywania seksualnego dzieci, u ojca częściej dochodziło do przemocy psychicznej i zaniedbania emocjonalnego, natomiast matka częściej była ofiarą przemocy seksualnej oraz zaniedbań emocjonalnych w dzieciństwie (Trepperr i Barrett, 2014).

Literatura przedmiotu wskazuje na grupę przekonań zezwalających sprawcom na przekroczenie wewnętrznych granic uniemożliwiających aktywność seksualną z dzieckiem. Pierwsze dotyczy przekonania o prawie do dysponowania własnym potomkiem ze względu na rolę opiekunczą. Drugie związane jest z minimalizacją lęku przed ujawnieniem czynu poprzez usprawiedliwianie własnych działań brakiem odmowy ze strony dziecka. Dodatkowo sprawcy czynów kazirodczych stosują szereg mechanizmów obronnych mających na celu samousprawiedliwienie i racjonalizowania swoich działań (Beisert, 2012).

Istotnym postulatem systemowego rozumienia złożoności problemów rodzinny w kontekście analizowanego tematu jest równoważność wielu historii i interpretacji rzeczywistości, w jakiej funkcjonują członkowie systemu rodzinnego (de Barbaro, 1997). Opis historii i ich interpretacja stanowi przedmiot zainteresowań ujęcia narracyjnego, które wywodzi się z systemowych koncepcji rodzin.

Metafora narracji w systemie rodzinnym

Jednym z najnowszych osiągnięć teorii rodzin jest metafora narracji. W modelu tym naszą rzeczywistość kształtują historie, które przekazują wiedzę o nas i o otaczającym

nas świecie. To, jakie nadajemy znaczenia i interpretacje zdarzeniom oraz jakie opowieści tworzone są na nasz temat, buduje historię o nas, o naszym życiu (Freedman i Combs, 2000). Narracje mogą aktywizować jednostkę do działania lub też nadawać sens doświadczeniom życiowym. Stanowią też niezmiernie ważny aspekt wpływający na zachowania spójnej tożsamości w czasie, zarówno w kontekście wyjaśniania sensowności zdarzeń, jak i w spójności na płaszczyźnie osobowości człowieka (McAdams, 1993, 2001; McAdams i McLean, 2013). Narracje są więc niczym innym jak sposobem porządkowania wiedzy o sobie, schematem poznawczym, za pomocą którego jednostka systematyzuje informacje (Dryll, 2008). Tworzenie autonarracji stanowi poczucie kontroli nad własnym życiem, jego przewidywalnością poprzez interpretacje i nadanie znaczeń zdarzeniom (Dryll, 2010). Posiadają kilka specyficznych i fundamentalnych cech. Są przede wszystkim dynamiczne i rozwijają się w czasie, zanurzone w kulturze, współtworzone z innymi ludźmi i z różnych perspektyw oraz dotyczą różnych poziomów percepcji (Szymkiewicz, 2016). Można więc założyć, że narracje osób dokonujących czynów kazirodczych oparte są na wcześniejszych, często traumatycznych, doświadczeniach życiowych, ale także na obecnych relacjach z pozostałymi członkami rodziny.

Podobnie rzecz się ma z narracjami rodzinnymi, które tworzone są w taki sposób, aby zachować stabilność systemu rodzinnego. Nierzadko członkowie systemu używają negatywnych i samoobronnych narracji na swój temat. Dzieje się to między innymi z powodu potrzeby samousprawiedliwienia własnych czynów. Aby osiągnąć zmianę w zachowaniu, wskazane jest użycie innego repertuaru opowieści, natomiast żeby tego dokonać, należy stworzyć, a następnie zinternalizować nowe założenia, interpretacje czy znaczenia własnych doświadczeń życiowych (Goldenberg i Goldenberg, 2006). Jeśli chodzi o zastosowanie ujęcia narracyjnego w kontekście popełniania czynów kazirodczych w systemie rodzinnym, interesujące wydaje się zastosowanie terapii narracyjnej czy też analizy narracji sprawców w celu określenia ich przekonań dotyczących siebie, rodziny czy też czynu. Celem oddziaływań terapeutycznych jest dekonstrukcja obecnej narracji w celu nadania nowych znaczeń i interpretacji, co ma pomóc w radzeniu sobie z trudnościami. Poznanie tych treści stanowić może bogate źródło informacji na temat funkcjonowania sprawców czynów kazirodczych, ale też całego systemu rodzinnego. Niewątpliwie ważnym aspektem narracji jest ich kontekst kulturowy. Ludzie nadając sens własnemu życiu, starają się, aby ich historia była spójna z ich środowiskiem. Własne doświadczenia z przeszłości stanowią punkt odniesienia do organizacji doświadczeń. I tak rozwód rodziców czy przemoc w domu mogą być punktem odniesienia do zawierania związku małżeńskiego w życiu dorosłym (Goldenberg i Goldenberg, 2006). Dodatkowo w odniesieniu do oddziaływań terapeutycznych wobec sprawców przestępstw seksualnych, zgodnie z założeniami terapii narracyjnej, proces zmiany powinien być oparty na zbudowaniu tożsamości i historii prospołecznej, dzięki której może nastąpić wzrost motywacji do zmiany własnego zachowania. W narracjach sprawców przestępstw seksualnych najczęściej dominuje tendencja do umniejszania własnych

czynów przestępczych. Poszerzenie ich i zmiana w postrzeganiu siebie i świata stanowią więc podstawę do transformacji, inaczej mówiąc – stworzenia takiej tożsamości, w której zdystansowanie się od przeszłości i przyjęcie postawy prospołecznej jest możliwe (Hoskins i Morash, 2020).

Badacze przestępstw seksualnych zaczęli dostrzegać zalety podejścia opartego na analizie narracji sprawców dokonujących przestępstw seksualnych, w tym czynów kazirodczych czy pedofilnych (Evans i Maines, 1995; Pryor, 2014). W kontekście rozważań w ujęciu systemowym istotny wydaje się sposób, w jaki sprawca postrzega rodzinę zarówno prokreacyjną, jak i generacyjną. Czynniki determinujące rozwój kazirodztwa można rozpatrywać zarówno w wymiarze czasowym, jak i przestrzennym i mogą być uwarunkowane chociażby wpływami wcześniejszych doświadczeń w rodzinie generacyjnej (Hannen i Woods, 2012). Analiza narracji pomaga też zrozumieć przekonania dotyczące własnej osoby, które mogą się przyczyniać do popełniania przestępstw. Przekonania te często przybierają postać fałszywych narracji na temat samokontroli, a co za tym idzie – mogą stanowić źródło usprawiedliwień popełnianych czynów przez sprawców (Piotrowski i Florek, 2014).

Cel badania

Celem przeprowadzonych badań było analiza narracji sprawców czynów kazirodczych, która pozwala na ukazanie ich perspektywy dotyczącej czynu, sposobu myślenia oraz odczuwania. Badanie przeprowadzone zostało za pomocą analizy studium przypadku z wykorzystaniem interpretacyjnej analizy fenomenologicznej (IPA Interpretative Phenomenological Analysis). Analizując zjawisko przestępczości seksualnej, zachowanie sprawców można rozpatrywać w obszarze obiektywnym i subiektywnym. Pierwszy odnosi się do zewnętrznej organizacji zachowania sprawcy oraz interakcji z ofiarami. Obszar subiektywny odnosi się natomiast do interpretacji sprawców własnych czynów, a dokładniej tego, co czują i myślą w związku z własnymi doświadczeniami (Pryor, 2014). Obszar subiektywnych znaczeń stanowi podstawę do analizy nadawanych znaczeń wydarzeniom życiowym przez osoby badane. Tym samym dzięki przeprowadzonym analizom zmierzano do określenia: 1) jakie znaczenia nadają zdarzeniom życiowym i relacjom międzyludzkim osoby badane, a w szczególności 2) jak postrzegają swoją rodzinę, zarówno generacyjną, jak i prokreacyjną. Odpowiedź na te pytania daje podstawy do analizy treściowej narracji osób badanych w zakresie spójności oraz głównych motywów opowieści.

Analiza ta, ma na celu przedstawienie prawidłowości, które mogą posłużyć do pogłębienia procesu diagnostycznego, a tym samym do lepszego poznania i zrozumienia zjawiska przemocy seksualnej w rodzinie. Ponadto wyodrębnienie kluczowych wątków w opowieściach badanych ma istotne znaczenie dla procesu terapeutycznego, albowiem pozwala na określenie istotnych obszarów problemowych badanych osób.

Material i metoda

Osoby badane

Analizie zostały poddane wywiady przeprowadzone z pięcioma osadzonymi w zakładzie karnym, którzy zostali skazani za popełnienie przestępstwa z art. 201 kk. Osobami badanymi byli mężczyźni w wieku od 36 do 51 lat, którzy dokonali czynów przestępczych wobec swoich córek. Pozostawali oni w związku małżeńskim lub byli w trakcie rozwodu.

Zastosowana metoda badań

Do analizy zebranego materiału wykorzystano teorię tożsamości narracyjnej McAdamsa (2001), zgodnie z którą tożsamość jest opowieścią o życiu, integrującą odmienne elementy biografii, nadając tym samym życiu osoby pewien stopień jedności i prawdopodobieństwa. Autor zakłada, że tworzenie narracji między innymi polega na wyborze i interpretacji zdarzeń oraz łączeniu ich w całość, ale – co ważne – zawiera elementy prawdy i fikcji i jest procesem twórczym. Narracje sytuują człowieka w czasie, porządkują życie, nadając mu spójność, cel i sens oraz pełnią funkcję motywacyjną, ukierunkowując zachowanie człowieka. Bardzo istotnym elementem w ujęciu tej koncepcji jest założenie, że w opowieściach ludzi dominują dwa główne motywy: siły i władzy oraz miłości i intymności, wokół których skupiają się zadania życiowe. Oprócz głównych motywów, w analizie narracji uwzględnia się także jej spójność, która związana jest z dobrostanem człowieka. Tak więc analizować można spójność w kontekście strukturalnym, co oznacza analizę czasu i związków przyczynowo-skutkowych w opowieści, a także spójność treściową, która daje informację, w jakim stopniu narracja potwierdza obraz świata widziany przez autora. McAdams (2001) zwraca uwagę także, na wzorce emocjonalne, jakie pojawiają się w opowieściach.

Spśród wypowiedzi badanych przeanalizowano wspólne cechy opowieści w zakresie relacji badanych z rodziną oraz ich poczucia władzy i dominacji w celu określenia dominujących motywów historii. Dodatkowo podjęto próbę oceny spójności narracji, analizując treści wypowiedzi w kontekście interpretacji popełnionych czynów przez badanych.

Analiza przeprowadzonych analiz i ich interpretacja

Poniżej zaprezentowano wypowiedzi badanych osób w aspekcie wyodrębnionych obszarów tematycznych i na podstawie pojawiających się motywów wyodrębniono cztery opowieści.

Opowieść 1 – Historia o sobie: motyw siły i dominacji

Na wstępie należy podkreślić, iż cechą charakterystyczną narracji badanych sprawców czynów kazirodczych jest silne zaznaczenie narratora w roli głównej. Jego obecność

jest dominująca we wszystkich opowieściach i obszarach narracji – życie rodzinne toczy się wokół jego potrzeb, w ocenie sprawcy jego zdanie i perspektywa są najważniejsze. Także w obszarze pracy zawodowej badani przedstawiali siebie jako osobę dominującą, wręcz niezastąpioną. Innymi słowy, sprawcy chętnie podkreślają swoje liczne sukcesy na gruncie zawodowym, przedstawiając siebie jako osobę o silnej władzy i pozycji w domu i pracy, prezentują siebie jako osoby pewne siebie i zaradne. Ogólny obraz siebie w narracjach wskazywał na opowieści i zadania życiowe związane z motywem siły i władzy, często dotyczące statusu, zwycięstwa.

W analizie materiału znaczące jest podkreślenie swojej mocy przez narratorów, którzy prezentują siebie jako niezwykniętych, często walczących z przeciwnościami:

A śmierć brata... każdy umrze. Nie robi to na mnie wrażenia. Świadkowie Jehowy wierzą, że się śpi. Jestem odporny na tego typu rzeczy, śmierć nie robi na mnie wrażenia. Przeczytałem całą Biblię i chcę się ochrzcić po wyjściu. [...] Ja jestem odporny proszę pani na takie rzeczy [...] Nikogo się nie boję i bym się nie dał poniżyć, facet musi rządzić. [...] Nie boję się życia, znam je od podszewki. Zawsze się kolegów miało, ale żaden mi nie podskoczył. [fragmenty wypowiedzi]

Autoportret w oczach sprawcy jest złożony. Chęć pomocy innym to kolejny wątek często poruszany w opowieściach. Wskazywałyoby to na pojawianie się motywu intymności i miłości, niemniej z wypowiedzi badanych wynika, że te elementy z dużym prawdopodobieństwem mogły służyć wzmacnianiu siebie, a nie były oparte na relacji i dialogu.

Mama, tata, dwie siostry i brat, ale on zginął. Ja najstarszy byłem. Siostra jedna ma 37 lat, a druga... 32 jakoś. Z siostrą nie utrzymuję kontaktu, bo się wyparła, jak mnie zamknęli. A drugiej siostrze to dalej pomagam, zawsze pomagałem, bo beze mnie to nic nie mogli zrobić... [...] Oczywiście, że mogłem na mamę liczyć jak coś złego się działo... wie Pani, najstarszy byłem, to jej pomagałem czasem, do dzisiaj tak jest. [fragment wypowiedzi]

Poczucie władzy i wszechmocy przejawia się nie tylko w indywidualnym funkcjonowaniu sprawców, ale, co ciekawe, także w ich perspektywie mają oni silny wpływ na funkcjonowanie ich bliskich.

Tych, co mnie wsadzili, nie mogę sądzić... w kryminale zawału dostałem, bo pisałem do różnych instytucji. Nie mogłem zrozumieć, że mnie tak potraktowali. Jakbym się przyznał do tego bólu, tobym sobie nie poradził, ego i psychikę bym osłabił, swoje jestestwo. Poukładane mam w głowie, mam pełną świadomość... Zrobiłbym z nimi tu porządek, ale świństwa nie chce im robić... przeludnienie jest, zwał miałem z tego wszystkiego... Tu byłem na terapii, bo zła interpretacja była. W środowisku szemrali, że piję... a ja nie piję. I magistra załatwiłem, co myślał, że ma więcej wiedzy niż mi się pomieści. Załatwiłem go... Nikogo się nie boję i dalej się nie boję, najstarszy byłem, to wszystko musiałem załatwić, jak jestem w ZK, to sobie nie radzą... twarde zasady trzeba mieć, każdy ma swój wybór... inni mi pomagają, upadają, ale mi pomagają, bo jestem dobry dla innych. Pomagałem wszystkim... [fragment wypowiedzi]

Jednocześnie ich historie obfitują w liczne sprzeczności, z jednej strony wspominają w opowieściach o środkach psychoaktywnych, bagatelizując wagę problemu, zapewniając o swojej kontroli nad otaczającym światem oraz swoim życiem. Tego typu samousprawiedliwienia mogą służyć utrzymaniu spójnej tożsamości:

– Narkotyków nigdy nie brałem, znalazłem kiedyś pod sklepem „marychę” i zapaliłem, ale ja nie wiedziałem, co to jest. Kontroluję palenie. Rzucam po wyjściu na wolność. Biblia nic nie mówi na ten temat, mogę pić. Nie jestem uzależniony, bo nigdy nie leżałem „obszczany”, jak nie ma, to nie piję. Trzeba mieć granice. Tu byłem na terapii, bo złą interpretacja była. W środowisku szemrali, że piję... a ja nie piję. [fragment wypowiedzi]

– Pić czasem piłem... ale nie tak na umór, jak mi tu wmawiają. Terapię mi tu wkręcali, no to poszedłem, swoje odsiedziałem. Nie no Pani, jaka przemoc, nie, jak się dało lanie czasem to nie przemoc wielka. [fragment wypowiedzi]

Wypowiedzi osadzonych tworzą opowieść o mocy, zarówno własnej, jak i poczuciu siły wobec innych. W narracjach tych nie zauważa się słabości bohaterów. Z punktu widzenia terapeutycznego poczucie siły jest ważnym elementem i aspektem, nad którym można pracować, w kontekście zmiany ukierunkowania siły i sprawstwa z kontroli nad innymi na kontrolę własnych czynów dysfunkcyjnych. Stanowi to główny motyw, wokół którego toczą się wydarzenia życiowe badanych.

Opowieść 2 – Gra sprzeczności – rodzina generacyjna oczami sprawcy

System rodzinny stanowi istotne tło dysfunkcji, jakie mają miejsce w rodzinie prokreatywnej. Opowieści osadzonych na temat domu rodzinnego także pełne są sprzeczności i zaprzeczeń. Z analizy akt wynika, że w rodzinach pochodzenia miały miejsce liczne dysfunkcje, o czym skazani mówią, ale nie używają pojęć takich jak „patologia”, „trauma”, „trudne doświadczenia”, „przemoc”, „konflikty małżeńskie” – tak jakby te określenia były w ich perspektywie zakazane. Można przypuszczać, że w swojej narracji bronią obrazu rodziny.

Pracy się nie boję, własne gospodarstwo, nie wiem właśnie, kto się teraz wszystkim zajmie... To zależy, czasem ktoś zasłuży, żeby dostać, to po co reagować, a tak to czasem się komuś pomogło. W rodzinie sobie pomagaliśmy zawsze z siostrami, ja jako chłopak to szczególnie... jak jakiś w amory przyszedł to odganiałem. Nie no twardy chłop ze mnie, kierować się nie dam... [fragment wypowiedzi]

Wypowiedzi te zawierają w sobie opowieść o miłości przeplatanej z agresją, niemniej nie jest ona interpretowana jako dysfunkcja. Nawet jeśli mówią o przemocy w rodzinie, usprawiedliwiają ją lub nazywają własnymi, innymi słowami.

– Jak byłem młodym chłopakiem to rygor w domu był. Tata pracował na kolei to zarobiony był, mną i rodzeństwem w większości zajmowała się matka. Tata wprowadzał rygor w domu, mama bardziej nas wychowywała... [fragment wypowiedzi]

– W domu były kary fizyczne i bardzo dobrze, jak się nabroiło, to się dostawało. Kiedyś nie kradli, ludzie się bali, bo w szkole i w domu dostał, a teraz to co się z tą młodzieżą wyprawia... palą, piją i jeszcze te narkotyki, świństwa jakieś biorą, poprzestawiało się ludziom w głowach. [fragment wypowiedzi]

– Przemocy i patologii w domu nie było... kobiet się nie bije, to tak jakby z chłopem do łóżka iść. Raczej rodzice dawali nam dużo swobody, dyscypliny też jakiejś wielkiej nie było. Mama się nami zajmowała, dobra kobieta była, nie piła ani nic. Karać, też karała, ale to dobrze, bo mi się to przydało. Oczywiście, że mogłem na mamę liczyć, jak coś złego się działo. Taty trzeba było słuchać, bo jak nie, to się lanie dostało. Lubił wypić, ale krzywdy nie robił... A śmierć brata... każdy umrze. [fragment wypowiedzi]

– Małżeństwo rodziców takie normalne było (...) Po wypadku brata się trochę zepsuło, tata zaczął pić więcej... [fragment wypowiedzi]

Wiele rozważań teoretycznych wskazuje na zasadność uznania międzypokoleniowej transmisji dysfunkcji jako jednego z głównych źródeł jej powstawania (Widera-Wysoczańska, 2010; Dyjakon, 2010; Beisert 2002). Przekazy rodzinne i schematy zachowań w rodzinie generacyjnej stanowią podłoże do kształtowania się wzorców zachowań w rodzinach prokreacyjnych. Stąd też tak ważne są wypowiedzi skazanych na temat ich rodziny pochodzenia. W odniesieniu do rodziny generacyjnej partnerki badani sprawcy przedstawiają bardzo ubogi opis – niechętnie wypowiadają się na ten temat, używając uogólnień, upatrując często w tym systemie rodzinnym źródła problemów:

Pani, ja nie chcę wnikać w nich, to nieporadni ludzie. Zresztą nie utrzymywaliśmy z nimi kontaktu, jakaś patologia tam była, ale nie wiem co i mnie nie obchodzi [fragment wypowiedzi]

Opowieść 3 – Moja rodzina – czyli o układzie sił

Narracje sprawców czynów kazirodczych dotyczące rodzin prokreacyjnych nie są jednorodne. Mają jednakże elementy wspólne, które mogą być istotne ze względów terapeutycznych. Wydaje się, że obraz systemu rodzinnego w percepcji sprawców może mieć charakter obronny, analogicznie do opisów dotyczących rodziny generacyjnej czy funkcjonowania własnej osoby w środowisku pracy. W swoich opowieściach sprawcy za wszelką cenę starają się bronić „normalności” rodziny i zachować status quo. Tendencja ta jest widoczna w bezpośrednich zwrotach typu „normalna rodzina”, „u nas było normalnie”.

Z żoną dobrze nam się układało. Dobra kobieta, zaradna, ale widzi Pani przez nią tu jestem albo

Nie no Pani, jaka przemoc, nie, jak się dało lanie czasem to nie przemoc wielka. Nie wiem czemu mnie oskarżyła... może z zemsty, bo czasem nakrzyczałem na nią i córy... [fragmenty wypowiedzi]

Mówiąc o rodzinie, często skupiają się na sobie i swojej roli w systemie rodzinnym. W centrum opowieści po raz kolejny staje sprawca – informacje na temat dzieci czy żony są ubogie w treść. Być może dzieje się tak dlatego, że wszyscy badani sprawcy

mieli dużą potrzebę opowiedzenia historii swojego życia, wyjaśnienia i podkreślenia ich niewinności – żaden z badanych nie przyznaje się do winy. Sięgając do dorobku terapii narracyjnej, warto w oddziaływaniach terapeutycznych zwrócić uwagę na poszerzenie perspektywy i kontekstu, wzbogacając opowieści o możliwe doświadczenia, emocje i perspektywę pozostałych członków systemu rodzinnego.

Badani sprawcy przedstawiają siebie jako ojca troskliwego, opiekującego się rodziną. Jednocześnie w sposób bezpośredni wskazują na wymierzanie np. kar cielesnych, uzasadniając ich zasadność. W tym miejscu po raz kolejny mamy do czynienia z pewną sprzecznością w narracji.

Rządziłem w domu, jak się nie podoba to dowiedzenia –zawsze to mówiłem, zasady były jasne. Każdy miał się mnie słuchać... Dzieci nie biłem, tylko zawsze tłumaczyłem,

czy

Mam dwie córki. Ala jest teraz na studiach, a Marysia gimnazjum kończy. Dobrym ojcem byłem, czasem nakrzyczałem, lanie też dałem, ale to dla ich dobra było. [fragmenty wypowiedzi]

Opowieść 4 – Ona temu winna... opowieść o kobietach, ofiarach i czynie przestępczym

Jak już wspomniano, żaden z badanych sprawców nie przyznaje się do winy, nie wykazuje chęci do naprawy swoich czynów. W opowieściach dotyczących czynu przestępczego, paradoksalnie to „On” po raz kolejny jest głównym bohaterem. Sprawcy kazirodztwa przedstawiają siebie w roli ofiar – spisków, manipulacji żon.

Rozwiódłem się sam, bo mnie zawiodła, mogła zeznawać, to by mnie nie wsadzili... Ale jak wyjdę teraz w czerwcu, to wyjadę do pracy i nie będę się nią przejmował. Nie chcę mieć z nią nic do czynienia. W pijaństwo się teraz wdała, a ja jej zawsze dobrze tłumaczyłem. Sprzeczki tylko były, normalne takie. Jak mnie nie było w domu, to żaden mężczyzna nie mógł wejść... Nie mogli wchodzić, jak mnie nie było, na to Biblia wskazuje, że w 98% go zdradzi... Nie, nie miałem zaufania do niej, nie wolno ufać żadnej kobiecie, o tym mówi Biblia... [fragmenty wypowiedzi]

lub

Hormony żony są winne... mogę winić siebie za to, że po śmierci syna nie zająłem się rodziną, za to można mnie karać. Żona mnie oskarżyła, potem wycofała. Notatki fałszywe były, sąd mnie skazał za znęcanie psychiczne. To był żony pomysł. [fragmenty wypowiedzi]

Interesujący wydaje się fakt, że w percepcji badanych córki nie są spostrzegane w kategorii ofiary, osoby pokrzywdzonej, której granice i bezpieczeństwo zostały naruszone.

Dbalem o córkę... Jak byłem w pracy, to kobiety nie chciały się słuchać. Jak mnie nie było, dzieci wymyślały, trawkę paliły, to czego się spodziewać. Każdy miał komórkę, żeby się słuchać i żebym mógł kontrolować. Straszylem poprawczakiem, jak mnie nie było... Rządziłem w domu, jak się nie podoba, to do widzenia – zawsze to mówiłem, zasady były

jasne. Dzieci nie biłem, tylko zawsze tłumaczyłem. Z dziećmi mam kontakt, nie odwróciły się ode mnie, bo wiedzą, że tego nie zrobiłem. Dzieci nie rozmawiają z najstarszą córką, ale ja jej nie winię... Nie mam do niej pretensji... nie mam jej tego za złe, bo miała 15 lat.
[fragment wypowiedzi]

Natomiast narracje dotyczące relacji z kobietami nie są jednorodne. Niektórzy z badanych opisują siebie jako pewnych siebie w kontaktach damsko-męskich, w tym w sferze seksualnej, traktując żony w sposób wręcz przedmiotowy. Prezentują postawę świadcząca o przekonaniu na temat dominacji mężczyzny nad kobietą. Inni postrzegają siebie jako osoby skromne, nieśmiałe, wycofane w relacjach. Cechą łączącą wszystkie opowieści skazanych jest pomijanie lub niechętnie wypowiadanie się na tematy dotyczące sfery seksualnej. W literaturze opis narracji sprawców czynów kazirodczych nie jest powszechny, tak więc trudno jest stworzyć analizę porównawczą. Niektóre badania wskazują na tendencję do manipulacji kobietami przez sprawców czynów kazirodczych w celu zdobycia dostępu do ofiary (Gilgun, 1995).

Należy podkreślić, że badani sprawcy czynów o charakterze kazirodczym nie byli objęci oddziaływaniami terapeutycznymi (jeden przypadek terapii alkoholowej, przezwany przez badanego). Dlatego zbudowanie nowych, bardziej rozbudowanych, wielowątkowych, empatycznych narracji wydawać się może ważnym aspektem w terapii.

Podsumowanie

Celem artykułu było przedstawienie obszarów narracji sprawców przestępstw kazirodczych dotyczących postrzegania przez nich relacji rodzinnych oraz zdarzeń życiowych, które mogą określać główne motywy, wokół których skupione są zadania życiowe badanych. Przeprowadzone analizy mogą wzbogacić informacje wykorzystywane w procesie diagnostycznym i terapeutycznym w obszarze przemocy seksualnej w rodzinie.

Coraz częściej badacze i klinicyści wykorzystują analizę narracji, aby poznać i zrozumieć czynniki etiologii i rozwoju zachowań przestępczych w aspekcie wieloaspektowym (Pryor, 2014; Pastwa-Wojciechowska i Izdebska, 2016). Zatem narracje mogą służyć kilku celom: a) do odniesienia do czynów sprawców, b) do poznania wzajemnych relacji pomiędzy sprawcą a ofiarą, c) do zastosowania w procesie diagnostycznym oraz d) do wykorzystania ich w procesie terapeutycznym zarówno w wymiarze jednostkowym, jak też grupowym. Ponadto mogą przyczynić się do lepszego zrozumienia kultury przestępczej, a także poszerzenia wiedzy na temat przestępstwa (Presser, 2009). Tym, co zdaje się najważniejsze, jest to, że umożliwiają analizę przekonań sprawcy na temat popełnionego czynu (Piotrowski i Florek, 2015). Dotychczasowe badania na temat narracji w przestępczości dotyczą między innymi analizy ich treści (Szczepanik, 2015), relacji sprawców czy też społeczności na temat czynów przestępczych (Kappeler i in., 2014). Dla głębszego zrozumienia specyfiki patologii życia systemu rodzinnego

i pojawiających się w nim czynów przestępczych kluczowe wydają się autonarracje sprawców, dotyczące czy to czynu, czy też samego życia rodzinnego.

Analizując treść narracji, warto zaznaczyć, iż żaden z badanych sprawców nie przyznaje się do winy, nie wykazuje chęci do naprawy swoich czynów. Często są to historie wieloletniej przemocy seksualnej wobec córek, przemocy fizycznej i psychicznej, uzależnień, braku przestrzegania granic i nierównowagi sił rodzinnych. Brak refleksji nad własnym czynem także może stanowić istotny punkt w pracy terapeutycznej, ale wskazuje też na silną potrzebę zachowania spójności opowieści o własnym życiu.

Analiza narracji nie podlega ocenie prawdziwości (taka jest rzeczywistości widziana oczami sprawcy), daje natomiast możliwość poznania historii – historii głównego bohatera. Z powyższych analiz można wysnuć kilka ważnych wniosków. Po pierwsze, opowieści badanych oscylują wokół motywu siły i władzy, związane są z samokontrolą, dominacją, zwycięstwem, a także ciągłym wzmacnianiem siebie. W opowieściach pojawiają się treści wskazujące na występowanie zdarzeń związanych z motywem bliskości i miłości, niemniej sposób interpretowania dialogu, relacji, troski czy wparcia pozostaje spójny z dominującym motywem siły. Po drugie, w narracjach tych pojawiają się w większości sekwencje wybawienia, co wskazuje, na przeświadczenie badanych o przekonaniu, że negatywne zdarzenia i sytuację rozwiążą się pomyślnie. Ten element narracji jest spójny z brakiem samokrytycyzmu wobec popełnionych czynów. Po trzecie, narracje te obfitują w liczne sprzeczności (siła vs bliskość, miłość vs nienawiść). Być może pewne rozbieżności pomiędzy zdarzeniami a postrzeganiem świata przez badanych powoduje silną motywację do zniekształcania rzeczywistości w taki sposób, aby zachować spójność narracji. I po czwarte, klimat emocjonalny narracji wskazuje na pojawianie się złości, ale też poczucia dumy z siebie jako człowieka.

Fakt popełnienia czynu karalnego daje podstawy do klasyfikacji, skazania na karę pozbawienia wolności czy też oddziaływań resocjalizacyjnych. Poznanie historii i opowieści sprawcy może być wskazówką do oddziaływań terapeutycznych, które nie zmieniają przeszłych wydarzeń, nie odmieniają tragedii, jaka miała miejsce, ale mogą nadać inne znaczenia pewnym elementom tych historii. Zmiana tych opowieści, interpretacji i znaczeń może przyczynić się do zmiany myślenia o sobie, o doświadczeniach w ciągu życia, a co za tym idzie – pomóc zbudować nową narrację, w której sprawca będzie miał szansę zmienić schemat patologicznych zachowań. Artykuł stanowi próbę ujęcia dominujących aspektów opowieści osób popełniających czyny kazirodce, może być punktem wyjścia do dalszych badań, analiz teoretycznych i stanowić punkt wyjścia do pracy terapeutycznej.

BIBLIOGRAFIA

1. Abu-Baker, K. (2013). Arab parents' reactions to child sexual abuse: A review of clinical records. *J Child Sex Abus*, 22(1), 52–71. <http://10.1080/10538712.2013.744378>.
2. Barbaro, B. de (1997). Dzieje terapii rodzinnego. *Znak*, 10, 28–37.

3. Beisert, M. (2004). *Kazirodztwo. Rodzice w roli sprawców*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
4. Beisert, M. (2012). *Pedofilia. Geneza i mechanizm zaburzenia*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
5. Carter, J. W. (2019). Incest. W: *The encyclopedia of women and crime* (1–5), John Wiley & Sons, Inc.
6. Chrzastowski, S. (2014). *Nie tylko schemat. Praktyka systemowej terapii rodzin*. Wydawnictwo Paradygmat.
7. Dryll, E. (2008). Doświadczenia życiowe a narracja tożsamościowa osoby. *Psychologia Rozwojowa*, 13(1), 59–67.
8. Dryll, E. (2010). Wielkie i małe narracje w życiu człowieka. W: M. Straś-Romanowska, B. Bartosz, M. Żurko (red.), *Badania narracyjne w psychologii* (163–182). Wydawnictwo ENETEIA.
9. Evans, W. J., Maines, D. R. (1995). Narrative structures and the analysis of incest. *Symbolic Interactions*, 18(3), 303–322.
10. Fraenkel, P. (2019). Incest and relational trauma: The systemic narrative feminist model. W: P. J. Pitta, C. C. Datchi (Eds.), *Integrative couple and family therapies: Treatment models for complex clinical issues* (47–70). American Psychological Association. <http://doi.org/10.1037/0000151-003>.
11. Freedman, J.H., Combs, G. (2000). Narrative therapy with couples. W: F. M. Dattilio (Ed.), *Comparative treatments for relationship dysfunction* (342–361). Springer Publishing Co Inc.
12. Goldenberg, H., Goldenberg, I. (2006). *Terapia rodzin*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
13. Grott, K. (2009). Kazirodztwo w aspekcie socjopsychologicznym. *Acta Universitatis Wratislaviensis, Przegląd Prawa i Administracji*, LXXXI (81), 153–173.
14. Hannen, E., Woods, K. (2012). Narrative therapy with an adolescent who self-cuts: A case example. *Educational Psychology in Practice*, 28(2), 187–214. <http://doi.org/10.1080/02667363.2012.669362>.
15. Hoskins, K. M., Morash, M. (2020). How women on probation and parole incorporate trauma into their identities. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(23–24), 1–24. <https://doi.org/10.1177/0886260519898426>.
16. Kappeler, V. E., Potter, G. W., Green, E. (2014). Police ethics, legal proselytism, and the social order: Paving the path to misconduct. W: *Justice crime, and ethics* (131–148), Routledge.
17. McAdams, S. (1993). Recognition of sound sources and events. W: S. McAdams & E. Bigand (Eds.), *Oxford science publications. Thinking in sound: The cognitive psychology of human audition* (146–198). Clarendon Press/Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198522577.003.0006>.
18. McAdams, D. P. (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology*, 5(2), 100–122. doi.org/10.1037/1089-2680.5.2.100.
19. McAdams, D. P., McLean, K. C. (2013). Narrative identity. *Current Directions in Psychological Science*, 22(3), 233–238.
20. Pastwa-Wojciechowska, B., Izdebska, A. (2016). Zdarzenia traumatyczne w okresie dzieciństwa a rozwój osobowości psychopatycznej u osób skazanych. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 15, 2, 73–93.
21. Piotrowski, P., Florek, S. (2015). Delinquens narrator – On the roots and selected aspects of the narrative approach to criminality. *Resocjalizacja Polska*, 10, 27–40.
22. Presser, L. (2009). The narratives of offenders. *Theoretical Criminology*, 13(2), 177–200. <http://doi.org/10.1177/1362480609102878>.

23. Pryar, D. W. (2014). *Pedofilia. 30 wywiadów z pedofilami*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
24. Slavič, T. R. (2020). When the family becomes the most dangerous place: Relations, roles and dynamics within incestuous families. The person and the challenges. *The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II*, 10(1), 177–191.
25. Szczepaniak, R. (2015). *Stawanie się recydywistą. Kariery instytucjonalne osób powracających do przestępczości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
26. Szymkiewicz, B. (2016). *Dlaczego tak trudno jest odejść? Narracje kobiet doświadczających przemocy*. Wydawnictwo ENETEIA.
27. Trepperr, T. S., Barrett, M. J. (2014). *Systemic treatment of incest. A therapeutic handbook*. Routledge.